

GEDRAG EN DETERMINATIE VAN DE WATERPIEPER *ANTHUS SPINOLETTA SPINOLETTA* OP ZIJN SLAAPPLAATS

Behaviour and identification of the Water Pipit at its roosting-place

MARTIN VAN DEN BERG

INLEIDING

Op 3 november 1971 werd door de auteur voor het eerst een Waterpieper *Anthus spinoletta spinoletta* in het Amsterdamse Bos waargenomen. De tweede incidentele waarneming van deze ondersoort werd gedaan op 15 januari 1972 door de heren W. v. d. Schot en W. Haver. Daar het die winter slechts bij twee waarnemingen bleef, kan er van een slaappleats niet gesproken worden, ofschoon beide waarnemingen wel in de namiddag gedaan werden.

Op 24 december 1972 werd tegen schemering opnieuw een Waterpieper in de rietvelden waargenomen. In de daarop volgende winterperiode werd de Waterpieper t/m 11 februari 1973 in de rietlanden slapend waargenomen. Op 17 november 1973 keerde de Waterpieper terug op zijn oude slaappleats, waar hij tot 12 februari 1974 verbleef. De in deze jaren gedane waarnemingen en het hierop volgend literatuuronderzoek vormden de stof voor dit artikel. (v. d. Berg 1974)

Ligging en beschrijving van de slaappleats

Deze was gelegen in de zuidelijke oeverlanden van het Nieuwe Meer, grenzende aan en behorende tot het Amsterdamse Bos. In de tijd dat de Waterpieper dit gebied als slaappleats gebruikt, is het terrein voornamelijk bedekt met afgestorven stengels van Riet *Phragmites communis* en Lisdodde *Týpha latifólio* (zie Fig. 1). De rietlanden zijn reservaat en niet toegankelijk voor het publiek; dit wordt bevorderd doordat zij geheel door sloten omgeven zijn.

RESULTAAT

A. DE AANTALLEN

Zonder de reeds genoemde incidentele waarnemingen, werden de Waterpiepers op de slaappleats altijd in een kleine groep waargenomen. Deze groep varieerde van vijf tot tien exemplaren in beide winters. Een enkele maal werd in de winter 1972/73 een solitair exemplaar waargenomen, dat ± 15 minuten voor de groep arriveerde.

B. GEDRAG

1. Tijd van aankomst

De tijd van aankomst varieerde in de maanden december t/m half februari van 16.30 tot 17.30 uur. Het tijdsverschil in aankomst bleek recht evenredig te zijn met het tijdstip van zonsondergang.

Biotoop van de roestplaats van de Waterpieper in de zuidelijke rietlanden van het Nieuwe Meer.

Biotope of the roosting-place of the Water-Pipit in the southern reed-beds of the Nieuwe Meer.

Foto: P. Scholten

2. De slaappleaats

De vogels kwamen vanuit westelijke richting aanvliegen. De vlieghoogte was enkele tientallen meters, waarbij boven de slaappleaats gekomen de vogels snel daalden tot enkele meters boven het riet. Voor het invallen maakten de vogels meestal groepsgewijs enkele cirkelvormige rondvluchten boven de slaappleaats, die 5-10 minuten duurden. Ofschoon het grootste gedeelte van de rietlanden een homogene begroeiing heeft, bleken de vogels een duidelijke voorkeur te hebben voor het uitgekozen rietperceel dat als slaappleaats fungeerde. De reden van deze voorkeur is mij niet duidelijk geworden; wel bleken de vogels een sterke band te hebben met de roestplaats. Meermalen gebeurde het, dat de groep zich zó ver verwijderde van de slaappleaats dat zij met de kijker niet meer te zien was. De Waterpiepers bleven dan enkele minuten weg, waarna zij weer terugkeerden op de roestplaats.

Enkele malen ben ik het rietland ingegaan om de vogels van nabij waar te nemen. Zaten de vogels in het Riet verscholen, dan bleven zij bij het naderen tot op enkele meters afstand zitten, kennelijk vertrouwend op hun schutkleur. Anders was het bij de vogels die langs de oevers van sloten of in de paden tussen het Riet zaten, en hierdoor gemakkelijk opvielen. In deze situatie gedroegen zij zich uiterst schuw.

Het landen van Waterpiepers in boompjes werd in totaal twee maal waargenomen; éénmaal van een enkel eksemplaar en éénmaal van de hele groep tegelijk.

3. Herkomst

Gedurende de waarnemingsperioden is er overdag nooit één Waterpieper in het Amsterdamse Bos waargenomen. Daar het gebied frequent door ornithologen bezocht wordt, is het weinig waarschijnlijk dat de Waterpiepers overdag in het Amsterdamse Bos vertoefden. De altijd westelijke aanvliegroute naar de slaappleats duidt eveneens hierop. Hieruit kan men eveneens concluderen dat de vogels overdag een vaste verblijfplaats hadden, en tegen de schemering hier vandaan naar de roestplaats vlogen. Uitgaande van het feit dat de vogels overdag fourageerden in een biotoop, die overeen kwam met die, waarin het ondersoort in de rest van Nederland wordt waargenomen, werd naar een dergelijke biotoop gezocht. Het eerste in aanmerking komende gebied was 3-4 km westelijk in de Haarlemmermeerpolder, aan de zuid-west zijde van het Nieuwe Meer. Dit was een zandput die qua begroeiing overéénkwam met die van Zuidelijk-Flevoland (o.a. Moerasandjvie *Senecio paluster*).

Enkele bezoeken aan de zandput leverden geen Waterpiepers op, doch wel veel Graspiepers *Anthus pratensis*, die tussen de Moerasandjvie fourageerden. Dat dit echter geenszins hoeft te bewijzen dat de Waterpiepers hier overdag niet verbleven, blijkt uit een waarneming van 3 Waterpiepers op 21 april 1974, in dezelfde zandput. De waarneming viel buiten de periode dat de Waterpieper in de rietlanden sliep, doch het bewijst wel dat de biotoop de Waterpieper wel degelijk aantrok. Ook gezien de richting van de zandput, was dit de meest waarschijnlijke verblijfplaats van de Waterpiepers overdag.

C. DETERMINATIE

De laatste jaren zijn er verscheidene artikelen van o.a. Hall (1961), Herroelen (1974) en Johnson (1970) verschenen, waarin de determinatie van Water- cq. Oeverpiepers behandeld werd. De veldkenmerken van beide subspecies werden bij Johnson (1970) en Herroelen (1974) op overzichtelijke wijze in tabellen gezet, hetgeen de determinatie aanmerkelijk schijnt te vereenvoudigen. Dit geldt ongetwijfeld voor een waarneming waarbij het individu op redelijke afstand en onder goede optische omstandigheden wordt waargenomen. Daar de waarnemingen op de slaappleats in het Amsterdamse Bos rond zonsondergang gedaan werden en de vogels meestal vliegend werden waargenomen, bleek een aantal determinatiepunten weinig of geen waarde te hebben. De determinatiepunten welke de meeste waarde op de slaappleats hadden, waren: de buitenstaartpennen, de grootte, de vlucht en de roep.

1. De buitenstaartpennen

Gebleken is dat bij het invallen van de Waterpiepers in het Riet, de vogels vaak hun staart spreiden, en dat hierdoor de helder witte buitenstaartpennen meestal duidelijk opvallen. Een kritische opmerking over dit kenmerk is hier wel op zijn plaats, als men bedenkt dat ook de Graspieper bij het invallen in het Riet de gewoonte heeft om af en toe de staart te spreiden, zodat dit kenmerk alleen geen uitsluitel geeft, of men met Waterpiepers te doen heeft.

2. De grootte en vlucht

Op de roestplaats in het Amsterdamse Bos sliepen regelmatig Graspiepers. Alvorens beide soorten in het Riet invielen vlogen zij vaak tezamen rond. Hierbij viel de grootte van de Waterpieper in vergelijking met de Graspieper duidelijk op. De Waterpieper was aanmerkelijk forser in bouw, terwijl zijn vlucht meer kwikstaartachtig was.

3. De roep

Van de Waterpieper werden twee roepen gehoord:

a) Een afgebeten „ieps-ieps” identiek aan de Oeverpieper *Anthus spinoletta littoralis* of *petrosus*.

b) Een scherp „ierrp-ierrp” waarbij de r-klank geaccentueerd was.

Deze roep was voor de Waterpieper specifiek en totaal afwijkend van de roep van de Oeverpieper. Hierbij wordt opgemerkt dat deze roep niet alleen op de slaappleats gehoord werd, doch ook in gebieden als Zuidelijk-Flevoland en de Amsterdamse Waterleidingduinen. Daar deze roep regelmatig gehoord werd, en beslist geen uitzondering schijnt te zijn, is er dan ook naar aanleiding van deze waarnemingen het idee gegroeid, dat de Waterpieper wel degelijk een aparte roep heeft.

DISCUSSIE

De ontdekking dat de Waterpieper in Riet slaapt is van zeer recente aard. Pas in januari 1972 is dit door Frost (1972) voor het eerst in Groot-Brittannië geconstateerd. Frost voegt er aan toe dat hij in de literatuur niets heeft kunnen vinden over dit gedrag van de Waterpieper. De schrijver dezes heeft evenmin iets in de literatuur hierover kunnen vinden. Wel is er in Egypte een andere ondersoort *Anthus spinoletta coutellii*, die in rietvelden slaapt (Whiterby et al. 1949). Ook Johnson (1970) maakt geen melding van aparte slaappleatsen, waar de vogels 's avonds naar toe trokken. Het gedrag van de vogels op de slaappleats is vrijwel identiek met de ervaringen die men met deze ondersoort in Groot-Brittannië heeft opgedaan. Met name het schuwe gedrag van de Waterpieper ten opzichte van de mens wordt door Johnson (1970) als het meest opvallende gedrag beschouwd. Dit gedrag is zeer verwonderlijk als men zich realiseert dat de Waterpieper zowel in zijn broedgebied, als in zijn overwinteringsgebied, geen enkele bedreiging van de mens ondervindt. Hier tegenover staat dat Taverner (1975) enigszins andere ervaringen heeft opgedaan, wat betreft het gedrag t.o.v. de mens. De Waterpiepers die deze schrijver heeft waargenomen in een bedding van Waterkers *Rorippa spec.*, waren juist niet erg schuw. De schrijver noemt als mogelijke oorzaak, de permanente aanwezigheid van arbeiders in de buurt van de Waterkersbeddingen.

Een ander opvallend feit dat de laatste jaren op de slaappleats in het Amsterdamse Bos naar voren kwam, is de tweede roep. In de literatuur is

weinig te vinden, waaruit zou moeten blijken dat de Waterpieper een afwijkende roep van die van de Oeverpieper heeft. Johnson (1970) schrijft hierover: „Observers have differed in their descriptions of the call, some giving it as harsher, some as less harsh than that of *petrosus*”. Klaarblijkelijk worden in Groot-Brittannië wel enigszins afwijkende roepen van de Waterpieper gehoord. Johnson voegt hier evenwel aan toe: „Most have been unable to detect any constant character in the call to aid identification”. Het meest recente artikel is van Taverner (1975) en vermeldt evenmin iets omtrent het verschil in roep tussen Waterpieper en Oeverpieper. Nelissen en Christiaens (1968) maken melding van een afwijking in de roep; zij schrijven hierover: „De roep van de Waterpieper is enigszins zwaarder dan deze van de Oeverpieper; beide lokroepen zijn echter zeer gelijkend”. Het is wel duidelijk dat het laatste over de roep van de Waterpieper nog niet geschreven is. In de toekomst kunnen sonogrammen mogelijk uitkomst bieden.

SUMMARY

During the winters of 1972, 1973, and 1974 the author observed Water Pipits at their roosting-place in the Amsterdamse Bos. The birds always arrived at sunset. As the Water Pipits were only observed in the late afternoon, it is very likely that they stayed somewhere else during the day. The most likely place was a mudpit situated about 3 to 4 kilometers in western direction from the roosting-place. The birds were very strongly attached to the roosting-place they had chosen. Their behaviour to man was very shy, when they were in the open. When sheltered in the reedbed, they were very hard to flush. The most useful identification characters at the roosting-place were; the white outer-tailfeathers, the size, the flight, and the call. The white outer-tailfeathers were often quite conspicuous while landing in the reed. In flight the Water Pipits were larger and bulkier in size compared with Meadow Pipits. At the roosting-place two distinct calls were heard. The first was identical to the call of the Rock Pipit. The second was quite different, being more harsh and with a pronounced r-sound. This call was not only heard at the above roosting-place, but also on a few other locations in the Netherlands.

LITERATUUR

- Berg, M. van den 1974. De Waterpieper (*Anthus spinoletta spinoletta*) in het Amsterdamse Bos, en enige opmerkingen over het voorkomen. Mededelingenblad KNNV VWG Amsterdam 12e Jrg. no. 2.
- Frost, R. A. 1972. Water Pipits roosting in greater reedbed and great pond sedge. Brit. Birds 65: 483—484.
- Hall, B. P. 1961. The Taxonomy and identification of pipits (genus *Anthus*). Bull. Brit. Mus. (Nat. Hist.) Zool. 7 (5): 245—289.
- Herroelen, P. 1974. De kenmerken van de drie ondersoorten van de Oeverpieper (*Anthus spinoletta*). Wiel. 40: 293—294.
- Johnson, I. G. 1970. The Water Pipit as a Winter Visitor to the British Isles. Bird Study 17: 297—319.
- Nelissen R. en R. Christiaens. 1968. Overwintering van *Anthus spinoletta* te Tongeren. Wiel. 34: 219—220.
- Taverner, J. H. 1975. Water Pipits at Hampshire watercress beds. Brit. Birds 68: 47—48.
- Whiterby, H. F., Rev. F. C. R. Jourdain, N. F. Ticehurst en B. W. Tucker. 1949. The Handbook of British Birds, Vol I. H. F. and G. Whiterby Ltd. London.

Adres: Kinderdijkstraat 8-2, Amsterdam-1010.